

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 54; Çeşmîzâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütkoçlu), İstanbul 1993, s. 30, 78, 92; Şem'dânîzâde, *Mûri't-tevârîh* (Aktepe), II/A, s. 11, 18; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 373, 401, 455, 616, 617, 717; Ayvansarâyî, *Hâdikatü'l-cevâmi*, I, 46-47, 137; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 243; Ismet, *Tekmîletü's-Şekâti*, V, 216, 232; *Sicill-i Osmâni*, IV, 702; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 536, 541, 545; *Osmâni Müellişleri*, III, 234; Osman Şevki [Uludağ], *Beşbüyük Asırılık Türk Tabâbeti Tarihi*, İstanbul 1341/1925, s. 166; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî On ikinci Asırda İstanbul Hayatı* (1100-1200), İstanbul 1930, s. 214-215; A. Süheyl Ünver, *Hekimbaşı ve Hattat Katipzâde Mehmed Refî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1950; Şengel, *İlahîler*, I, 58; Şeşen, *Fihrisü mahütü'l-tâbi'i'l-İslâmî*, s. 331-332; Ali Haydar Bayat, *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşilar*, Ankara 1999, s. 109-115; Sabri Koz, "Bir Kitap Müzâyesesi", *TT*, XXI/1 (1994), s. 64; Nil Sarı, "Hekimbaşı", *DIA*, XVII, 162.

MUHİTTİN SERİN

KATÎF
القطيف

Suudi Arabistan'da bir liman şehri.

Basra körfezi kıyısında bulunan Katif koyunun orta kesiminde yer alır. Tarih boyunca bölgenin en önemli ticaret merkezi iken son dönemlerde kuzeyindeki Re's Tennûre ile güneyindeki Demmâm'ın gölgesinde kalmıştır. Katifliler çoğunlukla Şîî olup Ca'ferî mezhebine mensuptur. Bahreynliler'le aynı gruba giren bölge halkı Eskiçağ'lardan beri İran'ın tesiri altında kalmıştır. IV. yüzyılda buraya yerleşen İranlılar sebebiyle Bahreyn adasının hinterlandı sayılmış ve zamanla körfezin batı kıyılarının tamamına Bahreyn bölgesi denilmiştir. Bundan dolayı Yâkût Katif'ten Bahreyn'de bir şehir diye bahseder (*Mücemü'l-büldân*, IV, 378).

İslâmiyet'ten önce Bahreyn bölgesi Abdülkays kabilesinin elindeydi; Hz. Peygamber, buraya önce elçi olarak gönderdiği Alâ b. Hadramî'yi (8/629-30) daha sonra vali olarak tayin etti. 11 yılında (632-33) bölgede çıkan *ridde** hareketleri sırasında irtidad eden Bekir b. Vâil ve Rebâî kabileleri, Hutam b. Dubey'a kumandasında Katîf'i işgal ettilerse de ertesi yıl Alâ b. Hadramî şehri geri aldı ve Hutam öldürdü. 67'de (686-87) Hâricîler'in eline geçen Katîf dahil bütün bölge, iki yüz yıl sonra kanlı savaşların ardından birkaç defa el değiştirerek Ebû Saîd el-Cennâbî idaresindeki Karmatîler tarafından zaptedildi (286/899). 598 (1201-1202) yılında İran'daki Fars Atabegleri'nden (Salqur-

ular) Ebû Bekir b. Sa'd, Katîf ve Ahsâ'yı ele geçirdi. 731'de (1330) Hûrmûz Sultanı Kutbüddin Tehemet'in Katîf'i aldığı söylenir; ancak bir yıl sonra burayı ziyaret eden İbn Battûta şehrin Uekylliler'in elinde olduğunu belirtmektedir. XV. yüzyılda Cebrîler Ahsâ bölgesinde hâkim güç haline geldiler. 1507'de Portekizli Albuquerque'in Hûrmûz'ü kuşatmasının ardından Cebrîler, Katîf'teki ticareti bir süre daha kontrol ettilerse de Basralı Şeyh Râşîd b. Megâmis hâkimiyetlerine 931'de (1524-25) son verdi.

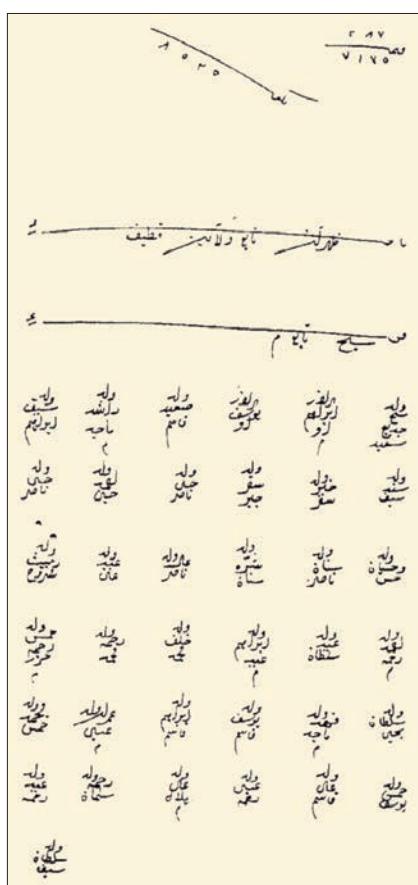
Kanûnî Sultan Süleyman'ın 941'de (1534) Bağdat'ı ele geçirmesiyle Katîf de Osmanlı Devleti'ne bağlanmış oldu; ancak Osmanlılar buraya 1550'den itibaren ilgilenemeye başladılar ve ilk önce sahile hâkim bir noktaya güçlü bir kale yaptırdılar. Katîf 1555'te yeni kurulan Lahsâ (Ahsâ) eyaletine bağlılandı. Tapu tahrir defterlerinde, iki nahiye ile bazı adaların bağlı olduğu Katîf livâsiyla ilgili çeşitli bilgiler bu-

lunmaktadır. Meselâ bu kayıtlarından, Katif'teki bir mahallenin "mahalle-i sâdât" olduğu ve buradaki seyyidlerin vergiden muaf tutıldığı öğrenilmektedir. Önceleri Arabistan yarımadasında bulunması dolayısıyla Mekke şeriflerine bağlı olan Katif bölgenin diğer kesimleri gibi sonrasında Basra ve Bağdat'a bağlandı.

1792 yılında Suûdî ailesinden Suûd b. Abdülazîz Katîfe hûcum ederek 400 kişiyi öldürdü ve bölgeye hâkim oldu. Bâbiâli tarafından Vehhâbî meselesini halletmekle görevlendirilen Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın gönderdiği oğlu İbrâhim Paşa, 1818'de Hicaz'da emniyeti sağladiktan sonra bütün Bahreyn bölgесine hâkim oldu ve idaresini Benî Hâlid emîrlerine bıraktı. İbrâhim Paşa'nın bölgeye getirdiği idarî taksimata göre Katif Medine'ye bağlandı. Fakat Suûdîler, 1830'da Hüfûf ve Katîf'i ele geçirerek halktan yine vergi toplamaya başladılar. 1838 yılında Mehmed Ali Paşa ikinci defa bölgede asayışın sağlanmasıyla görevlendirildi ve Mısır kuvvetleri Lahsâv ve Katîf'i yeniden Osmanlılar'a bağladılar (1840). Ancak Suûdîler iki yıl geçmeden bölgeye tekrar hâkim oldular. Nihayet 5 Haziran 1871'de Osmanlı kuvvetleri Suûdî Emîri Suûd b. Faysal'ı itaat altına aldı. Önceleri Basra'ya bağlanan Katîf 1875'te kaza merkezi haline getirildi ve Necid sancağına bağlandı. Fakat 1913'ten sonra Katîf dahil bütün bölge Suûd idaresine geçti. 1940 yılına kadar doğu eyaletinin (şarkîye) merkezi olan Katîf, 1992'de düzenlenen yeni bölgesel sistem içerisinde aynı adlı idarî birimin merkezi oldu. Katîf'in 1974'te 25.510 olan nüfusu 1992'de 98.000'e, 2001'de de 125.000'e ulaştı. Şîler'in yoğun olduğu Katîf bölgесinin nüfusu ise 300.000 civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA.** *Ruuus Defteri*, nr. 209, Tarih 957 H/1550 M., s. 71; **BA.** *Tapu Tahrir Defteri*, nr. 282, s. 292; *Nâsır-i Hüsrev, Sefername* (trc. Yahyâ el-Hasşâb), Beyrut 1983, s. 145; *Yâkût, Mu'cemü'l-büldân*, IV, 378; *ibn Battûta, er-Rihle*, İstanbul 1322, I, 172; *Ahsâi, Tuhfetü'l-müsteßid bi-târihi'l-Ahsâ fi'l-kadim ve'l-cedid* (nşr. Muhammed Abdülkadir el-Ensârî), Riyad 1960, s. 13-15, 27, 84-90; *Cemâlîeddin Zekeriyyâ Kâsim, el-Hâlicü'l-'Arabi (1840-1914)*, Kahire 1966, s. 323-350; Salih Özbaran, "The Importance of the Turkish Archives for the History of Arabia in the XVIth Century (With Particular Reference to the Beylerbeyliks of Yemen and Lahsa)", *Studies in the History of Arabia*, Riyad 1979, I/2, s. 105-112; G. R. D. King, *The Historical Mosques of Saudi Arabia*, London 1986, s. 180-182; *Zekeriya Kurşun, Necdî ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti*, Ankara 1998, tür.yer.; Mehmed Mehdi İlhan, "The Katif District (Liva) during the

first few Years of Ottoman Rule", *TTK Belleten*, LI/200 (1987), s. 781-800; Abdülfettâh Ebû Aliyye, "el-îdâretü'l-Ösmâniyye fî Necd hattâ istiklali Muhammed 'Ali", *el-Mecelletü'l-târihiyyetü'l-'Arabiyye li'd-dirâsâti'l-Ösmâniyye*, sy. 5-6, Zağvân 1992, s. 21-51; Besim Darkot - Adolf Grohmann, "Katîf", *IA*, VI, 439-442; G. Rentz, "al-Katîf", *EI²* (ing.), IV, 763-765.

MUSTAFA L. BİLGE

ra 2/30). Gerçekten de çok geçmeden Hz. Âdem'in iki oğlu arasında kıskançlıktan doğan aşırı kin ve düşmanlık sebebiyle ilk kan dökme olayı meydana gelmiştir (bk. HÂBİL ve KÂBİL). Olay Ahd-i Atîk'te ve Kur'an'da yaklaşıkl ifadelerle anlatılır (Tevkîn, 4/1-8; el-Mâide 5/27-31) ve haksız yere birisini öldürmenin onun günahını da yüklenerek büyük bir verbal üstlendiği ve âdetâ bütün insanlığı öldürmiş gibi ağır bir suç işlediği belirtilir (el-Mâide 5/28-32). Hadiste de kötü bir çığır açmanın doğuracağı sorumluluğa işaretle haksız yere öldürmenin günahından Âdem'in birinci oğluna da pay ayrılaceği bildirilir (Buhârî, "Cenâ'iz", 33; "Diyât", 2; Müslim, "Kaşâme", 27).

Haksız yere adam öldürmenin büyük bir suç ve günah olduğu ilâhî dinlerin ortak temalarından biridir (Tevkîn, 9/5-6, Çıkış, 20/13, 21/12-14, 23/7; Sayilar, 35/11-21; Matta, 5/21-22; Luka, 18/20). Kur'an'da da insanların tevhid dinine davet eden peygamberlerin ve sâlih kimselerin, ahlâk korkusu ve utanç sebebiyle kız çocukların, inançları sebebiyle müminlerin öldürülmesi başta olmak üzere insanoğlunun haksız yere kan dökmesinin çeşitli örneklerine temas edilir (el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181; el-Enâm 6/140; el-Îsrâ 17/31; Yâsîn 36/20-27; el-Mü'min 40/28). İnsan hayatının Allah tarafından dokunulmazlığını belirtilek haklı (meşrû) bir sebep bulunmadıkça hiçbir cana kıyılmaması (el-Enâm 6/151), yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir başka müminin öldürme hakkının bulunmadığı, yanlışlıkla bir müminin ölümüne yol açanın mümin bir köle âzat etmesi ve diyet vermesinin gerektiği (en-Nisâ 4/92), haksız yere ve bilerek adam öldürmenin dünyevî cezasının kısas, uhrevî cezasının da cehennemde ebedî kâliş olduğu bildirilir (el-Bakara 2/178; en-Nisâ 4/93; el-Mâide 5/45).

Adam öldürme suçuna ilişkin âyetler bir bütünlük içinde değerlendirilecek olursa, kasten cana kıymanın Kur'an'da âdetâ bir insanlık suçu olarak tasvir edildiği görülür. İnsanlar bir nefisten yaratıldıkları için (en-Nisâ 4/1, el-Enâm 6/98, el-A'râf 7/189, ez-Zümer 39/6; ayrıca bk. Lokmân 31/28) birine karşı yapılan bir saldırısı hepsi ne yapılmış gibidir. Kur'an'ın, "Kim bir cana kıyarsa veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir insanı öldürürse âdetâ bütün insanları öldürmiş gibi olur; kim de bir insanı yaşıatırsa o bütün insanları yaşıatmış gibi olur" meâlindeki âyeti de (el-Mâide 5/32) İslâm'ın

insan hayatına atfettiği önemi ve değerini gösterir. Hadislerde de konu bu çizgiye ele alınmış, insan hayatının dokunulmazlığını, haksızlıkla adam öldürmenin dünyevî ve uhrevî ağır sorumluluğunu belirleyen çeşitli açıklamalara yer verilmiştir. Bunun için İslâmî öğretide insan hayatının korunması dinlerin gönderilmesindeki temel amaçlardan biri olarak kabul edilmiş, adam öldürme fiili, dünyevî açıdan mutlaka cezalandırılması ve doğrudu olumsuz sonuçların mümkün olduğu ölçüde telâfi edilmesi gereken ağır bir suç ve hak ihlâli, uhrevî açıdan da büyük günahlardan biri, hatta ilgili hadislerde de açıkladığı gibi (Buhârî, "Vesâyâ", 23; "Hudûd", 44; Müslim, "Îmân", 141-145) şirkten sonra günahların en büyüğü olarak görülmüştür. Kelâm, ahlâk ve fıkıh literatürü konuya farklı açılardan yaklaşımıları sonuca birbirini tamamlar niteliktedir.

Mahiyeti. Ana rahminden itibaren yaşama hakkı dokunulmazlık kazanan insanoğluna karşı işlenebilen en ağır cürümelerden biri, şüphesiz ki onun hayatına haksız yere son vermedir. İslâmî terminolojide bu dokunulmazlık hayatı veren ve alanın Allah olduğu, ruhun bedende emanet olup kişinin kendi hayatına dahi son verme hakkının bulunmadığı, Allah'ın verdiği canın yine O'nun tarafından alınacağı fikriyle ifade edilir. Bunun için de insanın hayat hakkına ve beden bütünlüğüne karşı işlenen cürümeler özü itibarıyle Allah'ın yaptığı binayı yıkma sayılıp büyük bir günah olarak görülmüşse de hukuki düzenleme açısından suçu işleyenin kastına ve gerçekleşen hak ihlâlinin derecesine göre dünyevî cezasında belli bir gruplandırılmaya gidilerek suç-ceza dengesi kurulmuştur.

İslâm hukukunda cinayet terimi, mala ve bedene yönelik hukuka aykırı bütün fiilleri kapsayan bir genişlikte kullanılmakla birlikte mala karşı işlenen cürümeler türüne göre gasp ve itlaf kelimeleriyle ifade edilir ve bu başlıklar altında ele alınır. Şahsa yönelik cinayetler de adam öldürme (cinâyet ale'n-nefs) ve müessir fiil (cinâyet alâ mâ dûne'n-nefs) şeklinde ikiye ayrılır. Anne karnındaki çocuğun düşürülmesi de bu grubun üçüncü türünü teşkil eder ve nisbeten farklı hükümlere tâbidir (bk. ÇOCUK DÜŞÜRME; GURRE). Katil, cinayet kavramının merkezinde yer aldığı ve onun en özel türünü teşkil ettiği için cinayet kelimesinin katil anlamında kullanılmasına sık rastlanır. Öte yan-

KATİL

(القتل)

Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân el-Bağdâdi el-Katî (ö. 378/988-89)

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine oğlu Abdullah ile birlikte birçok hadis ilâve eden ve döneminde "Müsnidü'l-Irâk" diye tanınan hadis âlimi (bk. el-MÜSNED).

KATİL

(القتل)

Bir şahsin hayatına haksız yere son verme, adam öldürme suçu.

Sözlükte ve örfte "bir canının bir başka canlıyı öldürmesi" şeklinde geniş bir anlamı bulunan **katil** (katil) kelimesi, İslâm hukukunda bir kimseyi hukuken can dokunulmazlığı bulunan bir şahsin ölümüne yol açacak bir davranışta bulunmasını, teknik tabiriyle adam öldürme cürmünü ifade eder. Bu fiili işleyene **katil**, öldürülene **maktûl** denilir. Kelimenin fıkıhtaki ikinci terim anlamı ise irtidad, muhsanın zinası, eşkiyalık, adam öldürme gibi belli ağırlıktaki suçları işleyenlere verilen ölüm cezasıdır. Ancak ceza olarak öldürme belli suç türlerinde kisas, recm, siyaset gibi özel adalarla anıldıgından kelimenin bu anlamı çok belirgin değildir (bk. ÖLÜM CEZASI).

İnsanların birbirine karşı işlediği en ağır suç ve günah olan haksız yere adam öldürme fiili insanlık tarihi kadar eski olup hemen bütün dinlerde, ahlâkî öğretilerde ve hukuk düzenlerinde ağır bir dilekçe kabul edilip yasaklanmış, bu yöndeki teşebbüsleri engelleyecek ve adaleti sağlayarak toplum vicdanını tatmin edecek şekilde bir takım maddî ve mânevî yaptırımlarla önlenmeye çalışılmıştır.

Kur'an'da insanın dünyaya gönderilişi anlatılırken meleklerin insanoğlunun yüzünde fesat çıkarıp kan dökeceği itirazında bulunduğundan söz edilir (el-Baka-